

Het onderwijs vernieuwen door jezelf te vernieuwen

Albert van der Kaap, onderwijzman in hart en nieren, heeft de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Hij stopt als leerplanontwikkelaar geschiedenis bij SLO. Maar van *Histoforum*, de site voor geschiedenis en ICT in het onderwijs, neemt hij nog geen afscheid. 'Ik wil inspirerend blijven voor al die mensen die zich dagelijks inspannen voor goed geschiedenisonderwijs.'

Dirk Tuin is leerplanontwikkelaar moderne vreemde talen bij SLO.

Zijn gedrevenheid komt vooral tot uiting op *Histoforum*, de site die hij al bijna twintig jaar onderhoudt. Waar komt die gedrevenheid vandaan? Albert gaat er eens goed voor zitten. "Toen ik in 1979 in Enschede op een mavo les ging geven, riep een leerling op een gegeven moment uit: "Man, doe niet zo ingewikkeld. We zitten hier niet op de universiteit." Dit was voor mij aanleiding mij te verdiepen in didactiek, in de beantwoording van de vraag hoe ik op een zodanige manier geschiedenis kon geven dat het mijn mavoleerlingen zou aanspreken.

Leerdoelen moeten zo geformuleerd worden dat ze richtinggevend zijn voor het leerproces van een leerling'

Dat ik daarin slaagde, bleek een jaar later toen een andere leerling uitriep: "Goh meneer, bent u doctorandus? Zo ziet u er anders helemaal niet uit!" Dat was het begin van wat een lange weg door het onderwijs zou worden: docent geschiedenis en KCV op het Bonhoeffer College in Enschede, kaderdocent geschiedenis bij de KPC Groep, projectleider geschiedenis bij Meulenhoff-Educatief, teamleider vwo-bovenbouw bij scholengemeenschap De Grundel in Hengelo en ten slotte leerplanontwikkelaar bij SLO.

Backward Design

De circa tien jaar dat Albert bij SLO werkt, heeft hem de mogelijkheid gegeven na te denken over het onderwijs in het algemeen. 'Wat helpt leerlingen zich te ontwikkelen? Hoe rust je hen toe om als volwassen burgers actief bij te dragen aan onze democratische samenleving? Wat moet daarom geleerd worden? Dat zijn volgens mij vragen die behoren tot de kern van leerplanontwikkeling. De antwoorden op deze vragen spelen zich af in het spanningsveld van beleid, samenleving, schoolpraktijk en wetenschap. SLO speelt in

deze discussie een verbindende rol. Wat zijn de leerdoelen? Hoe kun je die in dusdanige termen gieten dat duidelijk is wat er uiteindelijk van de leerlingen wordt verwacht? Pas als dit helder is, kunnen volgens mij bij de leerdoelen passende leeractiviteiten worden gezocht of gemaakt.' De laatste jaren heeft Albert zich intensief beziggehouden met Backward Design. 'Dit is een ontwerpprincipe voor het vormgeven van lessen, waarbij van achteren naar voren wordt gewerkt. De docent bepaalt eerst wat de leerdoelen zijn van het onderwerp dat hij wil behandelen, wat de leerlingen ervan mee moeten nemen en hoe ze moeten laten zien dat ze de leerdoelen hebben behaald. Die leerdoelen moeten idealiter zo geformuleerd worden dat ze richtinggevend zijn voor het leerproces van een leerling.' Als je zo te werk gaat, biedt dat volgens Albert ook een prima aanzet voor formatieve toetsing, voor een toenemende zelfregulering door leerlingen en voor differentiatie en gepersonaliseerd leren. Allemaal onderwerpen die ook aan de orde zijn in de debatten rond Onderwijs2032. 'En als het gaat over toetsen, gaat het ook over taxonomieën en toetsmatrijzen en over de mogelijkheden van rubrics voor het beoordelen van prestaties van leerlingen.'

Reflecteren

Een ander thema waarmee hij zich heeft beziggehouden is hoe je om moet gaan met informatie. Dit thema wordt in zijn ogen belangrijker naarmate de hoeveelheid informatie die dagelijks op ons afkomt toeneemt. Ook in het onderwijs. Internet is zo langzamerhand de meest gebruikte informatiebron geworden. 'Leerlingen vinden meestal wel snel informatie op internet, maar wat ze vaak onvoldoende doen, is kritisch lezen en reflecteren op wat ze vinden. Met andere woorden, ze kijken niet naar hoe betrouwbaar de gevonden informatie is. Het is dan ook belangrijk dat leraren hun leerlingen informatievaardigheden bijbrengen. Dat is niet eenvoudig.' Hoe leerlingen ►

dat aan kunnen pakken heeft Albert beschreven in een leerlijn informativaardigheden die hij samen met een SLO-collega voor wiskunde heeft ontwikkeld. Voor gammavakken zijn informativaardigheden en onderzoeksvaardigheden niet zo verschillend. Om leerlingen te helpen onderzoeksvaardig te worden heeft SLO een aparte website gemaakt.¹ Bij de totstandkoming ervan is Albert nauw betrokken geweest. Voor leerlingen bevat de site een stappenplan voor zowel bronnenonderzoek, proefondervindelijk onderzoek als voor ontwerpen en modelleren. De bijbehorende handreiking voor docenten bevat suggesties voor een leerlijn onderzoeksvaardigheden en verschillende instrumenten voor het begeleiden van leerlingen en het beoordelen van onderzoek.

Differentiëren

De discussies over waartoe geschiedenisonderwijs dient, de voorstellen van de commissie-De Rooy, de invoering van een nieuw centraal eindexamen geschiedenis havo/vwo, Albert heeft het allemaal meegemaakt, zich er intensief mee beziggehouden en er zijn ongezoeten mening over gegeven. Wat hem blijft bezighouden en waaraan hij zich al jaren ergert, is de worsteling met het onderscheid tussen havo en vwo. Hij pleit voor een doordacht onderscheid tussen het havo- en vwo-examen. Albert memoreert dat in 2013 rond de veertig procent van de geschiedenisdocenten aangaf het moeilijk te vinden onderscheid te maken in toetsvragen voor havo en vwo. Dat dit een kwestie is die speelt, is hem ook gebleken uit de talloze telefoontjes van docenten die hij bij het SLO hierover kreeg. Het onderwerp is naar zijn mening zeker niet minder actueel geworden tegen de achtergrond van Onderwijs2032. De plannen die voorliggen gaan ervan uit dat geschiedenis als zelfstandig vak of in samenhang met andere vakken gegeven kan worden, maar ook gedifferentieerd naar niveau.

Albert van der Kaap wordt bij SLO opgevolgd door Alderik Visser. Hij zou het toejuichen als Alderik en SLO zich sterk maken voor een project dat onderzoekt op welke aspecten niveauonderscheid tussen havo en vwo gebaseerd kan worden. 'Misschien kunnen daarvoor bouwstenen gebruikt worden die bij een vak als aardrijkskunde gebruikt worden. Denk aan de hoeveelheid leerstof, complexiteit, manier van leren. Maar ook aan de mate en aard van reflectie, het beheersingsniveau van de leerstof, de mate van zelfstandigheid in de te verrichten taken of de verhouding tussen theorie en praktijk. 'En', zo vervolgt hij, praktischman als hij is, 'werk die aspecten dan helder en vooral praktisch uit, dat een duidelijk kwalificeerbaar dan wel kwantificeerbaar onderscheid bereikt wordt.' Daarvoor zou hij in gesprek gaan met niet alleen leraren, maar ook met leerlingen,

met de VGN en andere deskundigen. Hij zou willen weten of het examenprogramma voor havo en vwo wel voldoende richting geeft, wat men van die richting vindt en of je er duidelijke doelen uit kunt afleiden, ook in relatie met actuele thema's als persoonsvorming, burgerschap en digitale geletterdheid. Als medewerker van SLO zal hij bij dit project, mocht het er ooit komen, niet meer betrokken zijn. 'Maar als ik op de achtergrond een rol kan spelen, mogen ze altijd een beroep op mij doen,' verzekert hij.

Jezelf vernieuwen

Gevraagd wat hij zich nu uiteindelijk meer voelt, historicus, didacticus of leerplanontwikkelaar, antwoordt Albert dat hij hierin geen keuze wil maken. 'Het is de combinatie. De vragen die gaan over wát geleerd moet worden kun je niet behandelen zonder ook na te denken over de vraag hoe kennisoverdracht het beste plaats kan hebben en hoe je leerlingen het beste vaardigheden en inzicht bij kunt brengen. Wat dit laatste betreft heb ik me als SLO'er altijd terughoudend op moeten stellen. Op *Histoforum* had ik wel de ruimte om daar iets over te zeggen en te laten zien hoe zaken aangepakt kunnen worden. Op deze site heb ik les- en toetsmateriaal staan van mezelf en anderen. Met *Histoforum* ga ik door en ik zal de nieuwsbrief uit laten gaan zolang ik met informatie gevoed word. Uiteraard is een en ander ook afhankelijk van hoelang ik gevoel met onderwijs blijf houden. Het onderwijs vernieuwen en daarmee jezelf vernieuwen, dat heeft het onderwijs en het werken bij SLO voor mij aantrekkelijk gemaakt. Op mijn manier wil ik voorlopig via mijn site inspirerend blijven voor al die mensen die zich dagelijks inspannen voor goed geschiedenisonderwijs.' ■

Albert van der Kaap kreeg in 2004 de Huib de Ruijterprijs voor zijn bijdrage aan het gebruik van ICT in het geschiedenisonderwijs. Foto: Freddie Westerhof.

